

Målnummer:	Ö1920-88	Avdelning:	
Domsnummer:	SÖ546-91		
Avgörandedatum:	1991-12-18		
Rubrik:	Fråga vid en företagskonkurs om fördelning av förvaltarens arvode för fortsatt drift av konkursföretaget på olika slags egendom i konkursboet.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none">• 81 § konkurslagen (1921:225)• 14 kap. 18 § konkurslagen (1987:672)		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none">• NJA 1982 s. 900• NJA 1987 s. 143		

REFERAT

(Jfr 1987 s 143)

Broby Industrier AB försattes d 21 nov 1978 på egen begäran i konkurs vid Kristianstads TR. Samma dag förordnades advokaten H.O. att vara förvaltare enligt 43 § KL (1921:225) i dess lydelse före d 1 jan 1980 och f d rådmannen R.G. att vara rättens ombudsman i konkursen. H.O. utsågs vid första borgenärssammanträde d 4 jan 1979 att vara förvaltare enligt 45 § nämnda lag. H.O. avled d 2 nov 1981. Den 4 dec 1981 förordnades advokaten L.A. att vara förvaltare i konkursen.

Med företeende av kostnadsräkning och arbetsredogörelse hemställde, såvitt nu är i fråga, dödsboet efter H.O. hos TR:n om fastställande av arvode med 3 326 000 kr och om bestämmande av att 278 700 kr av arvodet skulle utgå ur köpeskillingen för företagsintecknad egendom.

Rättens ombudsman tillstyrkte i avgivet yttrande dödsboets anspråk liksom att vad som tillkom dödsboet skulle till ett belopp av 278 700 kr bestämmas att utgå ur köpeskillingen för företagsintecknad egendom. Anmärkning mot fordrat belopp framställdes inte av rättsägare i konkursen

TR:n (lagmannen Weidstam samt rådmännen Nilsson och Persson) anförde i slutligt beslut d 11 maj 1988, vilket omfattade prövning även av andra än dödsboets arvodesyrkanden: Skäl för TR:ns avgörande.

TR:n finner med hänsyn till det arbete uppdragen krävt, den omsorg och skicklighet, varmed de utförts, samt boets betydande omfattning att de fordrade arvodena är skäligena.

TR:ns avgörande, såvitt nu är i fråga.

1. TR:n bestämmer att arvode skall utges till dödsboet efter advokaten H.O. med 3 326 000 kr, - - - Från ersättningen till dödsboet får avräknas vad H.O. uppburit till följd av ett d 16 okt 1979 med stöd av 86 a § KL (1921:225) i dess lydelse före d 1 jan 1980 meddelat beslut om förskott å 200 000 kr. - - -

2. TR:n förordnar att 278 700 kr av ersättningen till dödsboet - - - skall utgå ur köpeskillingen för företagsintecknad egendom, som sålts under hand.

Riksskatteverket anförde för statens räkning såsom förmånsberättigad

borgenär enligt 12 § förmånsrättslagen besvär i HovR:n över Skåne och Blekinge och yrkade att ytterligare 315 000 kr av arvodet till dödsboet efter H.O. skulle bestämmas att utgå ur vad som erhållits för den företagsintecknade egendomen.

Dödsboet bestred ändringsyrkandet.

HovR:n (hovrättslagsmannen Cosmo, hovrättsrådet Ericson samt hovrättsassessorerna Gerleman och Karlsson, referent) anförde i slutligt beslut d 30 nov 1988: Advokaten H.O. förordnades d 21 nov 1978 till förvaltare i Broby Industrier AB:s konkurs. Sedan H.O. avlidit begärde hans dödsbo arvode i konkursen med 3 326 000 kr, varav 900 000 kr avseende konkursens inledning och den fortsatta driften. Dödsboet föreslog i sin arvodesframställning att viss del av arvodet, 278 700 kr, skulle utgå ur köpeskillingen för företagsintecknad egendom. Detta belopp avsåg ej till någon del konkursens inledning och den fortsatta driften utan gällde framförallt försäljning av företagsintecknad egendom och indrivning av kundfordringar. Rättens ombudsman tillstyrkte fördelningen. I överklagade beslutet bestämde TR:n arvodet till den begärda summan och förordnade att arvode skulle utgå ur köpeskillingen för företagsintecknad egendom i enlighet med vad dödsboet föreslagit.

Staten har gjort gällande att även en del av det arvode som avser fortsatt drift av rörelsen skall utgå ur vad som erhållits för den företagsintecknade egendomen. Till stöd för sin talan har staten anført bland annat: Av det yrkade arvodet för konkursens inledning och den fortsatta driften uppskattas 700 000 kr vara hänförligt till den fortsatta driften. Förvaltaren har genom den fortsatta driften sålt vid konkursutbrottet befintligt varulager samt råvaror och halvfabrikat efter bearbetning, alltså egendom som omfattas av företagsinteckning. Arvodet för den fortsatta driften avser åtgärder som normalt ligger inom ramen för en företagsledares uppgifter. Det förefaller därför naturligt att det - liksom övriga driftskostnader - belastar såväl företagsinteckningshavare som allmänna borgenärer. Arvodet bör således proportioneras mellan dessa enligt samma grunder som vinsten av den fortsatta verksamheten. Överskottet för den fortsatta driften uppgår efter avdrag för pantbrevsinnehavarnas beräknade insats till 10 448 118 kr. Av nämnda belopp har 4 773 440 kr ansetts hänförligt till företagsinteckningshavarna och 5 714 678 kr till allmänna borgenärer. En proportionering av arvodet avseende fortsatt drift bör sålunda ske i förhållande till nämnda utfall. Detta medför att av arvodet för den fortsatta driften skall 315 000 kr utgå ur vad som erhållits för den företagsintecknade egendomen.

Av 81 § 1921 års KL framgår att kostnaden för arvode, som avser vård och försäljning av företagsintecknad egendom, skall utgå ur egendomens avkastning och köpeskillning medan annan arvodeskostnad i princip inte får tas ut ur den egendomen. Enligt motiv och rättspraxis (jmf bl a NJA 1987 s 143) skall bestämmelsen så förstås att den företagsintecknade egendomen skall svara för arvode till förvaltaren endast i den mån detta avser åtgärder som direkt och uteslutande hänför sig till vård och försäljning av denna egendom. Den av staten hävdade proportioneringsmetoden har avvisats i rättstillämpningen.

Arvodesposten om 900 000 kr avser bl a åtgärder som upprättande av bouppteckning och borgenärsförteckning, löpande budgetarbete, organisation av arbetsledning, inköp av råvaror för den fortsatta produktionen samt överläggningar med myndigheter, långgivare, leverantörer och konsulter. Det arbete som avses med arvodesposten kan inte anses ha hänfört sig direkt och uteslutande till den företagsintecknade egendomen. Arvodet för detta arbete skall därför inte till någon del utgå ur köpeskillingen för den företagsintecknade egendomen. Arbete direkt hänförligt till sådan egendom har, som ovan nämnts, arvoderats särskilt. HovR:n lämnar därför besvären utan bifall.

Riksskatteverket anförde besvär och yrkade bifall till sin talan i HovR: n.

Dödsboet, Skandinaviska Enskilda Banken, Södra Sveriges Föreningsbank, Svenska Handelsbanken och Sparbankernas Bank bestred riksskatteverkets yrkande.

Riksåklagaren och Lantbrukskredit AB tillstyrkte bifall till besvären.

Sveriges Advokatsamfund, som av HD beretts tillfälle att avge yttrande i målet, anförde genom sin styrelse i yttrande d 1 sept 1989:

Målet rör endast i vad mån konkursförvaltarens arvode för den fortsatta driften skall belasta egendom som häftar för fordran pga särskild förmånsrätt eller ej. Klaganden gör gällande att arvodet skall belasta nämnda egendom i lika stor del som fordringsinnehavaren efter proportionering får del av överskottet av den fortsatta driften, medan motparten hävdar att arvodet till ingen del skall belasta sådan egendom.

HovR:n har i sitt beslut med stöd av 81 § 1921 års konkurslag, med en synnerligen restriktiv lagtolkning funnit att endast arvode som avser vård och försäljning av företagsintecknad egendom skall utgå ur egendomens avkastning och köpeskilling, därvid HovR:n synes mena att åtgärder med avseende å rörelsens drift inte ryms under begreppen vård och försäljning.

Genom de underhandskontakter styrelsen tagit med konkursförvaltare runt om i landet, har framkommit att vid arvodesfördelning företagsinteckningshavarna belastas med förvaltararvodet med avseende å rörelsens drift, med tillämpning av den så kallade proportioneringsmetoden. Ger rörelsen ett överskott av beskaffenhet att tillfalla företagsinteckningshavarna har dessa att betala sin del av förvaltararvodet i denna del medan å andra sidan när rörelsen icke givit något överskott företagsinteckningshavaren självfallet ej belastas någon kostnad härför.

I praktiken torde det tillgå så att när överskottet beräknas, förvaltaren som driftskostnad lägger in del av förvaltararvodet, nämligen just motsvarande arbetet med rörelsens drift. I annat fall kan ett riktigt rörelseöverskott aldrig bestämmas. Om förvaltaren själv väljer att gå in i en företagsledande ställning eller anställer annan för detta ändamål, kan inte vara en omständighet som skall påverka den slutliga arvodesfördelningen.

Sammanfattningsvis vill styrelsen därför anföra att det i praktiken och av rättviseskäl mellan fordringsägarna regelmässigt sker en fördelning av arvodet vid rörelsedrift på det sätt klaganden gjort gällande. Styrelsen finner förfarandet riktigt och tillstyrker bifall till klagandens besvärstalan.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, RevSkr Ryde, hemställde i betänkande att HD skulle meddela följande beslut: Skäl. I 81 § 1921 års KL, vilken är tillämplig i målet, föreskrivs vilka konkurskostnader som skall belasta sådan egendom i konkursen, vari borgenär har särskild förmånsrätt samt, såvitt här är av intresse, att sådan egendom, å andra sidan, inte får belastas med andra kostnader. Sålunda skall kostnader - s k särskilda konkurskostnader - för egendomens vård och försäljning liksom arvode åt konkursförvaltaren för dessa åtgärder utgå ur egendomen, medan andra kostnader - allmänna konkurskostnader - inte skall belasta den. Lagrummet motsvaras av 14 kap 18 § KL (1987:672) med, såvitt nu har intresse, i sak samma innehåll.

Frågan i målet gäller om viss del av konkursförvaltarens arvode avseende sysslandet med fortsatt drift av rörelsen efter konkursutbrottet skall underordnas vad som i 81 § äldre KL avses med kostnader eller arvode för vård och försäljning av egendom, vari särskild förmånsrätt äger rum och därför fastställas att utgå ur den egendomen.

I rättsfallet NJA 1982 s 900 fann HD att värdestegring på företagsintecknad egendom vid fortsättande av rörelse i konkurs skulle efter viss proportionering fördelas på den företagsintecknade egendomen och på annan egendom. I målet var fråga om att i konkurs, där tillverkningsrörelse drevs vidare, värdera den företagsintecknade egendomen sådan den var vid konkursutbrottet men med hänsyn tagen till åtgärder företagna fram till försäljningstidpunkten. Det gällde följaktligen - vilket också anfördes av HD - att fördela rörelseresultatet under konkurs mellan företagsinteckningshavare och övriga borgenärer. Det gällde inte - vilket torde innefattas i riksskatteverkets talan i förevarande mål - att genom tolkning av innehållet i 81 § äldre KL fördela konkurskostnader (särskilda och allmänna) på annat sätt än lagrummets ordalag synes medge.

I rättsfallet NJA 1987 s 143 anförde HD att det av 81 § äldre KL, och av förarbetena till denna lag, torde framgå att egendom, som häftar för fordran på grund av särskild förmånsrätt, avsetts skola svara för arvode till förvaltaren endast i den mån detta avser åtgärder som direkt och uteslutande hänför sig till den egendomens vård och försäljning medan arvode för åtgärder, som skall vidtas oavsett beskaftenheten av egendomen i konkursboet, åtminstone i princip, inte skall belasta egendom vari särskild förmånsrätt gäller utan ersättas ur annan egendom. HD fann de ovan berörda principerna böra gälla.

I förevarande fall har i kostnadsräkningen avseende arvode åt avlidne konkursförvaltaren H.O. upptagits en post omfattande 900 000 kr avseende inledande åtgärder och den fortsatta driften. Under hand har dödsboet angett att av beloppet kan 700 000 kr anses avse arbete med fortsatt drift. Någon särskild uppdelning av beloppet på arbete hänförligt till företagsintecknad egendom och annan egendom har inte gjorts och någon särskild utredning utvisande att del av konkursförvaltarens arbete med eller ledning av den fortsatta driften direkt hänfört sig till den företagsintecknade egendomen föreligger inte. Att i sådana fall generellt - med användning av någon proportioneringsmetod likartad den i 1982 års rättsfall - fördela konkurskostnaderna på olika slags egendom finner HD sakna förankring i 81 § äldre KL och i förarbetena till den. En sådan tillämpning torde medföra stora olikheter vid fördelningen av kostnaderna i olika konkurser samt en betydande osäkerhet för borgenärer, vars förmånsrätt är begränsad till den företagsintecknade egendomen. HD finner inte den föreslagna metoden ägnad att förbättra säkerhet och förutsebarhet i konkursförvaltning och lämnar besvären utan bifall.

HD:s avgörande. HD lämnar besvären utan bifall.

HD (JustR:n Nyman, Magnusson, Freyschuss, Munck, referent, och Lambe) fattade följande slutliga beslut:

Skäl. Reglerna i 81-83 §§ i den i målet tillämpliga 1921 års KL (1921:225)-jfr numera 14 kap 18 § i 1987 års KL (1987:672) - innebär att vissa slags konkurskostnader skall belasta sådan egendom som häftar för fordran med särskild förmånsrätt, nämligen kostnaden för egendomens vård och försäljning och det arvode till konkursfunktionärer som belöper på sådana åtgärder. Med visst undantag, som ej är aktuellt i detta mål, gäller vidare att sådan egendom inte till förmånsrättshavares förfång får belastas med andra konkurskostnader än som nu har angetts.

Denna reglering bygger på tanken att varken de oprioriterade eller de prioriterade borgenärerna bör belastas med kostnad för förvaltningen av sådan egendom som inte kommer att tas i anspråk för betalning av deras fordringar. Beträffande borgenärer med särskild förmånsrätt har dessutom beaktats att de inte är beroende av konkursförfarande för att kunna hävda förmånsrätten utan kan göra detta även vid utmätning (NJA II 1921 s 513 ff; jfr Welamson, Konkursrätt s 629 f).

Ett exempel på tillämpning av de angivna principerna erbjuder rättsfallet NJA

1987 s 143, vilket liksom förevarande mål gällde en företagskonkurs med företagsintecknad egendom där förvaltaren under viss tid hade fortsatt företagets drift. Riksskatteverket gjorde i 1987 års rättsfall gällande att den företagsintecknade egendomen borde belastas även med en viss del av förvaltararvodet för sådana åtgärder som i princip skall vidtas oberoende av vilken egendom som finns i konkursboet, såsom upprättande av bouppteckning, förvaltarberättelse, kvartalsrapporter, halvårsberättelser och utdelningsförslag. Till grund för riksskatteverkets ståndpunkt låg tanken att sådana åtgärder kan ha betydelse även för borgenärer med särskild förmånsrätt.

Riksskatteverkets ståndpunkt avvisades emellertid av HD, som fann det av 81 § 1921 års KL och av förarbetena till denna lag framgå att egendom, som häftar för fordran med särskild förmånsrätt, avsetts skola svara för arvode till förvaltaren endast i den mån detta avser åtgärder som direkt och uteslutande hänför sitt till den egendomens vård och försäljning. Däremot hade arvode för åtgärder vilka skall vidtas oavsett beskaffenheten av egendomen i konkursboet avsetts åtminstone i princip inte skola belasta egendom vari särskild förmånsrätt gäller utan ersättas ur annan egendom. HD uttalade vidare bl a att bestämmelserna i 81 § KL enligt fast praxis torde ha tillämpats på angivet sätt. Det förhållandet att i företagskonkurser numera driften ofta fortsätts av konkursboet kunde inte i och för sig anses rubba den grundsats som 81 § KL vilade på. En annan sak var - uttalade HD avslutningsvis - att förhållandet kan föranleda att en större del än annars av förvaltarens arbete utgörs av åtgärder som hänför sig direkt till företagsintecknad egendom och därmed skall belasta denna som vård eller försäljning av egendomen.

Det förtjänar nämnas att förvaltarens arvode för den fortsatta driften inte var föremål för prövning av HD i 1987 års rättsfall. Denna arvodespost skulle redan enligt TR:ns beslut, som överensstämde med förvaltarens förslag, i sin helhet belasta företagsintecknad egendom.

I förevarande mål är fråga endast om fördelningen av förvaltarens arvode för den fortsatta driften av konkursföretaget. Domstolarnas beslut innebär att denna arvodeskostnad - vilken enligt vad som får anses ostridigt uppgår till 700 000 kr - i sin helhet skall belasta det allmänna boet. Riksskatteverkets ståndpunkt är att kostnaden bör fördelas mellan det allmänna boet och företagsinteckningshavarna enligt samma proportionering som ligger till grund för vad vardera sidan erhållit ur överskottet av driften. Detta skulle innebära att 45 procent av arvodet eller 315 000 kr skall utgå ur den företagsintecknade egendomen.

Som en utgångspunkt för bedömningen bör erinras om de principer som gäller i fråga om fördelning mellan företagsinteckningshavare och det allmänna boet av överskott från fortsatt drift av ett konkursföretag. Denna fråga har behandlats i rättsfallet NJA 1982 s 900, som liksom förevarande fall gällde en tillverkningsindustri.

I 1982 års rättsfall omfattade varuförsäljningen under den tid då driften fortsatte väsentligen dels färdiga produkter som fanns i lager vid konkursutbrottet, dels produkter som helt eller delvis framstälts av vid konkursutbrottet befintliga råvaror, dels ock produkter som tillverkats uteslutande av råvaror som inköpts under konkursen. HD konstaterade i rättsfallet till en början på anförda skäl att en företagsinteckning, sedan konkursbeslut meddelats, inte kan anses omfatta mer än den företagsinteckningsbara egendom som fanns vid tidpunkten för konkursutbrottet eller kunde återvinnas. Denna princip innebar att företagsinteckningshavaren skulle gottskrivas försäljningsintäkterna för alla vid konkursutbrottet färdiga produkter. Beträffande produkter som helt eller delvis framstälts av råvaror och halvfabrikat befintliga vid konkursutbrottet skulle företagsinteckningshavare gottskrivas ett belopp motsvarande värdet av dessa råvaror och halvfabrikat. Beräkningen av detta värde ansågs böra ske med hjälp av en s k proportioneringsmetod, innebärande i princip att värdet anses

utgöra den andel av den färdiga produktens försäljningsvärde som motsvarar förhållandet mellan de kostnader som nedlagts på produkten före konkursutbrottet och de totala kostnaderna för denna. Produkter som tillverkats uteslutande av råvaror vilka inköpts under konkursen kunde inte anses omfattade av företagsinteckning.

Av betydelse för frågan hur kostnader för arvode åt förvaltaren för den fortsatta driften skall fördelas bör vara om driften kommit företagsinteckningshavarna eller det allmänna boet tillgodo. Skulle den fortsatta driften endast ha bestått i försäljning av produkter som förelåg färdiga vid konkursutbrottet, tillfaller överskottet företagsinteckningshavarna, och dessa bör då bära arvodeskostnaden i dess helhet. Om inom ramen för den fortsatta driften försäljning skett endast av produkter tillverkade av råvaror som inköpts under konkursen synes lika klart att arvodeskostnaden bör falla på det allmänna boet. I andra fall skall enligt de förut återgivna principerna överskottet från den fortsatta driften delas mellan företagsinteckningshavarna och det allmänna boet, och det synes då ej rimligt om hela arvodeskostnaden skall bäras av endera sidan. Varken lagtexten eller de uttalanden som gjordes i 1987 års rättsfall kan anses hindra att i sådana fall arvodeskostnaden - liksom övriga driftskostnader - fördelas mellan dem som drar nytta av den fortsatta driften. Till den del driften medfört ett överskott som kommer företagsinteckningshavarna till godo kan den - till skillnad från sådana allmänna konkurskostnader som var föremål för HD:s prövning i 1987 års rättsfall - sägas vara direkt hänförlig till den företagsintecknade egendomen, och den måste då till motsvarande del kunna inbegripas under uttrycket "vård och försäljning".

När det gäller frågan efter vilka grunder en sådan fördelning mellan företagsinteckningshavarna och det allmänna boet skall ske, synes den från principiella synpunkter riktigaste ordningen vara att fördelningen svarar mot hur själva förvaltararbetet har fördelat sig på åtgärder till förmån för vardera sidan. Det är därför önskvärt att förvaltaren i sin arvodesräkning söker uppskatta hur hans åtgärder fördelat sig. Ofta kan emellertid en sådan uppskattning förutsättas vara mycket svår eller kanske t o m omöjlig att åstadkomma. Med hänsyn till intresset av att förvaltaren inte skall behöva lägga ned orimligt stora ansträngningar på att utarbeta ett förslag till fördelning av arvodeskostnaderna synes det i andra hand få godtas att fördelningen sker med ledning av en mera schabloniserad metod. Den metod som riksskatteverket har förordat i målet - att fördelningen av arvodeskostnaderna mellan de båda sidorna sker i samma proportion som delningen av själva överskottet från driften - har praktiska fördelar. Enligt vad som framgår av advokatsamfundets yttrande i målet omfattas den också av en fast praxis bland konkursförvaltarna.

Även om en sådan proportionering i många fall får bilda utgångspunkt för bedömningen, bör den inte användas oberoende av förhållandena i den särskilda konkursen. Förvaltaren måste alltid göra en bedömning av om en fördelning enligt denna metod i rimlig mån återspeglar den faktiska arbetsinsatsen till förmån för företagsinteckningshavarna och det allmänna boet. Om så inte visar sig vara fallet, måste proportioneringsmetoden vidkännas en modifiering, varvid självfallet någon exakt rättvisa knappast är möjlig att åstadkomma.

Den förvaltare som i förevarande fall svarat för den fortsatta driften - advokaten H.O. - har avlidit, och det föreligger inte någon utredning som gör det möjligt att dela upp hans arbetsinsatser på åtgärder till förmån för den ena eller den andra sidan. Inte heller finns någon bedömning från hans sida av huruvida en fördelning av arvodeskostnaderna i samma proportion som överskottet skulle ge ett orättvist resultat från de synpunkter som förut har angetts. Tillgängliga uppgifter om arten av förvaltarens arbete tyder emellertid ej på att så skulle bli fallet. HD finner därför att riksskatteverkets besvärstalan skall bifallas.

HD:s avgörande. Med ändring av HovR:ns beslut förordnar HD att - utöver vad TR:n bestämt - ytterligare 315 000 kr av det arvode, som i Broby Industrier AB:s konkurs tillkommer dödsboet efter advokaten H.O., skall utgå ur vad som erhållits för företagsintecknad egendom.

Sökord: Konkurs; Arvode; Företagshypotek; Företagsinteckning; Förvaltararvode; Konkursförvaltare; Arvode

Litteratur:
